

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

MƏHƏRRƏM ALI oğlu ORUCOV

AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ FRANSIZ MƏNŞƏLİ TERMINLƏRİN
LİNGVOPRAQMATİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

5714.01 – Müqayisəli-tarixi və müqayisəli-tipoloji dilçilik

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

Bakı – 2017

İş Gəncə Dövlət Universitetinin Azərbaycan dili kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Sayalı Allahverdi qızı Sadıqova

Rəsmi opponentlər: filologiya üzrə elmlər doktoru
Gülnarə Rəhim qızı Sadıxova
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
İlhamə Həbib qızı Hacıyeva

Aparıcı təşkilat: Azərbaycan Dövlət Pedaqoji
Universitetinin Müasir Azərbaycan dili
və İngilis dili kafedraları

Müdafiə _____ 2017-ci il saat ____-da Azərbaycan Dillər
Universiteti nəzdində elmlər doktoru və fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.02.081
Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1014, Bakı şəhəri, Rəşid Behbudov küçəsi, 134.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dillər Universitetinin kitabxanasında tanış
olmaq olar.

Avtoreferat _____ 2017-ci ildə göndərilmişdir.

D 02.081 Dissertasiya Şurasının elmi katibi,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent
Həmidə Əhməd qızı Əliyeva

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Müasir dünya dilçiliyinin ən progressiv inkişafda olan sahələrindən biri praqmatikadır. Praqmatikada linqvistik formalarla onlardan istifadə edənlər arasındakı münasibətləri tədqiq edilir. Bu mənada linqvopraqmatika sahəsində geniş aspektli araşdırmaların terminologiya sistemini də əhatə etməsi həmin intensiv dinamika fonunda sözün məna nüvəsini təşkil edən komponentlər arasında praqmatika məsələlərinin mühüm əhəmiyyət kəsb etməsi ilə bağlıdır. Dilimizdə yer alan və fərqli işlənmə tezliyinə malik olan fransız mənşəli terminlərin konnotativ imkanları, üslubi neytrallıq və ya kontekst çərçivəsində müəyyən semantik çalarlıq qazanması, Azərbaycan dil mühitindəki linqvopraqmatikasının müəyyənəşdirilməsi də dilçilikdə aktual problemlərdəndir. Məhz, bu istiqamətli tədqiqatlar bir çox fransız mənşəli terminlərin çoxmənalılıq və ya omönimiyə hadisəsini reallaşdırma potensialı nümayiş etdirdiyini təsbit etməyə imkanı verir.

Azərbaycan dilinə fransız mənşəli terminlərin ilk intensiv axın dalğası XIX əsrin axırları - XX əsrin əvvəllərini əhatə etsə də, zamanla mənimləmə prosesi fərqli şəkildə davam etmişdir. Tədqiqatlardan aydın olur ki, Azərbaycan dilinin terminoloji sisteminin müxtəlif sahə terminologiyasında işlənən alınma terminlər arasında fransız mənşəli terminlər xüsusi mövqə tutur. Həmin terminlərin digər alınma terminlərə münasibəti, habelə anadilli termin bazası fonunda intensionallığı kifayət qədər maraqlı tədqiqat sahəsini təşkil edir. Xüsusilə alınma terminlərin praqmatik problemləri, alınma prosesinin linqvopraqmatik aspektdə təhlil edilən araşdırmalar mövcud deyil. Konkret olaraq, fransız mənşəli terminlərin mənimləməsi problemlərini, həmin mənimləmə prosesinin praqmatik aspektlərini müəyyənləşdirən, terminlərin praqmatik xüsusiyyətlərini, o cümlədən fransız mənşəli terminlərin praqmatik özəlliklərinin təhlilinə dair tədqiqatlar aparılmamışdır. Göründüyü kimi, fransız mənşəli alınma terminlərin linqvopraqmatikasının araşdırılması işinə tədqiqatların həsr edilməməsi bu problemin sistemli həllinin vacibliyini bir daha ortaya qoymuş olur. Bu baxımdan müasir tədqiqatlarda dil işarəsinin, o cümlədən terminlərin öz-özlüyündə məna yükünün, funksional-koqnitiv planlı “fəaliyyəti”nin öyrənilməsinin daha vacib olması zərurətinin vurğulanması Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərinin linqvopraqmatikasının araşdırılmasını da aktual edir. Fərqli diskurs və mətnlərdə işləklilik nümayiş etdirən terminlərinin praqmatik-konnotativ fərqliliklərinin müəyyənləşdirilməsi araşdırmanın aktuallığını şərtləndirir.

Tədqiqatın məqsədi. İşin əsas məqsədi Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin linqvopraqmatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməkdir və həmin məqsəddən irəli gələn vəzifələr aşağıdakılardır:

- Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin mənimsənilmə prosesini mərhələlər üzrə fərqləndirmək, həmin mərhələlərin spesifik cəhətlərinin qarşılaşdırmasını aparmaq;

- Azərbaycan dilinə daxil olan fransız mənşəli terminlərin semantik adaptasiya prosesində varvarizm, ekzotizm mərhələsindən dildə vətəndaşlıq hüququ qazanmış “alınma söz” status qazanması mərhələsinə qədər keçdiyi yolun linqvopraqmatik səciyyəvləndirməsini aparmaq;

- Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin mənimsənilmə prosesinin özəlliklərini, xarici və daxili formada deformasiya və adekvatlıq qanunauyğunluqlarını müəyyənləşdirmək;

- Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin mənbə dildəki semantik adekvatlıq səviyyəsi ilə bağlı qanunauyğunluqları izləmək;

- Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin yeni dil mühitindəki semantik inkişaf özəlliklərini, “təkrar alınma” faktlarını, linqvopraqmatik şərtlənmə mexanizmlərini müəyyənləşdirmək;

- Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin lakunarlıq əmsalını müəyyənləşdirmək, nisbi və mütləq lakunarlıq fərqləndirməsi əsasında təhlillər aparmaq;

- Fransız mənşəli terminləri şərtləndirən passionarlıq faktorunu təhlil etmək, Azərbaycan dilinə keçmiş terminlərin işlənmə sahələri üzrə aktivliyini müəyyənləşdirmək;

Tədqiqatın obyektini. Tədqiqatın obyektini Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin mənimsənilmə prosesi, adekvatlıq qanunauyğunluqları və semantik adekvatlıq əmsalının, eləcə də terminlərin yeni dil mühitindəki semantik adaptasiyasının tədqiq edilməsi təşkil edir.

Tədqiqatın predmeti. Tədqiqatın predmeti Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin linqvopraqmatik xüsusiyyətləridir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Dilçilikdə Azərbaycan dilində fransız mənşəli terminlərin linqvopraqmatik xüsusiyyətləri müqayisəli-tipoloji aspektdə ilk dəfə sistemli şəkildə araşdırılmışdır. Dissertasiya işində dilə daxil olmuş fransız mənşəli terminlərin mənimsənilmə mərhələləri fərqləndirilmiş və həmin mərhələlərin linqvopraqmatik səciyyəvləndirməsi aparılmışdır. Alınma terminlərin ilkin varvarizm mərhələsindən tam semantik adaptasiya mərhələsinə keçidində praqmatik məqamlar nəzəri aspektdən işıqlandırılmışdır. Habelə fransız mənşəli terminlərin “təkrar alınma”sı faktlarını şərtləndirən linqvopraqmatik amillər təhlil edilmişdir. Araşdır-

mada fransız mənşəli terminlərin etimoloji dubletlik situasiyalarını mümkün edən praqmatik faktorlar, termin lakunarlığı və həmin lakunarlığın elliminasiyası prosesi izlənilmiş, nisbi və mütləq terminoloji lakunarlıq fərqləndirilmişdir. Təqdim olunan araşdırmada alınma terminlərin intensiyaya əsasən, praqmatik məqsədə uyğun olaraq situativ semantik çalar qazanması məqamları da təhlil edilmişdir.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar. Tədqiqat işinin nəticəsi kimi müdafiəyə aşağıdakı müddəalar çıxarılmışdır:

- Azərbaycan dilinə daxil olan fransız mənşəli terminlərin mənimsəmə prosesi üç mərhələni (XIX əsrdən XX əsrin əvvəllərində, sovet dövrü və müstəqillik dövrü) əhatə edir və həmin mərhələlərdə mənimsəmə prosesinin fərqli praqmatik şərtlənməsi semantik adaptasiya prosesinə də təsir etmişdir.

- Fransız mənşəli terminlər Azərbaycan dilində varvarizm, ekzotizm statuslu leksikadan dildə vətəndaşlıq hüququ qazanmış alınma termin statusuna qədər çoxmərhələli mənimsəmə yolu keçmişdir. Elmi-texniki inkişafın fərqli səviyyələrini əhatə edən və müxtəlif zaman kəsiyində eyni bir fransız mənşəli terminin “təkrar alınması” mümkündür ki, bu da bilavasitə cəmiyyətin praqmatik tələbləri ilə şərtlənən mənimsəmə aktını təcəssüm etdirir.

- Fransız mənşəli terminlərin bir qismi neytral lakunarlığa malik olduğu halda, onların yetərincə böyük hissəsi lakunar şərtlənməyə malikdir. Lakunar mahiyyətli fransız mənşəli terminlər yaddilli mühitdə elliminasiya prosesinə məruz qalır.

Tədqiqatın mənbələri. Tədqiqatda Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin linqvopraqmatik xüsusiyyətlərinin təhlili üçün həm Azərbaycan dilindəki bədii elmi ədəbiyyatdan, həm də müvafiq elmi sahələrlə bağlı (hüquq, iqtisadiyyat, botanika, musiqi və s.) terminoloji lüğətlərdən, habelə KİV materiallarından, eləcə də ikidilli lüğətlərdən geniş istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın metodları. Tədqiqat işində təsviri, müqayisəli-qarşılaşdırma, eləcə də tarixi-müqayisəli metoddan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın elmi və praktik əhəmiyyəti. Təqdim edilən araşdırma Azərbaycan dilçiliyində alınma terminlərin linqvopraqmatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirən ilk tədqiqat işi olması etibarilə mühüm elmi əhəmiyyət kəsb edir. Araşdırma zamanı əldə edilən elmi nəticələrdən Azərbaycan dilinin fərqli elm sahələrinə aid terminoloji sistemində yer alan fransız mənşəli terminlərin mənimsənilməsi prosesinin müəyyənləşdirilməsində istifadə edilə bilər. Habelə araşdırmada qoyulan problem digər dillərdən

alınma terminlərin linqvopraqmatik xüsusiyyətlərinin aydınlaşdırılmasında da tətbiq edilə bilər.

Tədqiqat işinin praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, əldə edilmiş nəticələrdən Azərbaycan dilinin leksikologiyası, üslubiyyəti, habelə dil tarixinin müxtəlif aspektlərinin tədrisində, terminoloji lüğətlərin tərtibində istifadə edilə bilər. Bununla yanaşı əldə edilən elmi nəticələrdən dil nəzəriyyəsi çərçivəsində tədris edilən kontrastiv leksikologiya fənlərinin yardımçı material kimi istifadə oluna bilər.

Dissertasiyanın aprobasiyası. Dissertasiya Gəncə Dövlət Universitetində yerinə yetirilmişdir. Tədqiqatın əsas müddəaları haqqında Respublika və Beynəlxalq səviyyəli elmi, elmi-praktiki konfranslarda məruzələr edilmiş, ölkəmizdə və xaricdə çıxan müxtəlif elmi məcmuələrdə dissertasiyanın əsas müddəalarını əks etdirən məqalələr dərc olunmuşdur.

Dissertasiyanın quruluşu. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın “Giriş” hissəsində mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, tədqiqatın məqsəd və vəzifələri, predmet və obyekt müəyyənləşdirilir, elmi yeniliyi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti açıqlanır, müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar təqdim olunur, tədqiqatın metod və mənbələri, aprobasiyası və quruluşu haqqında məlumat verilir.

Tədqiqatın birinci fəslə *“Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin mənimsənilmə tarixi və mənbə dilə adekvatlığı”* adlanır. Bu fəsildə Azərbaycan dilində fransız mənşəli terminlərin mənimsənilmə tarixi və definisiyası zəngin faktlarla araşdırılmışdır. Məlum olduğu kimi, dinamik inkişafda olan dil “konservasiya” vəziyyətində, ilkin lüğət tərkibinin “mühafizəkarlığı” müstəvisində öz real inkişafını təmin edə bilmir. Belə ki, yeni yaranan dil işarələri, dəyişən cəmiyyətin tələbləri müqabilində yaranan leksik vahidlər – ayrı-ayrı elm sahələrinə, ictimai-siyasi, mədəni sferalara aid anlayışları əks etdirdiyindən progressiv yönümlü dəyişmələr aparıcı ünsiyyət vasitəsinə təsir edir. Belə ki, termin seçiminin praqmatik məqamlarından biri məhz mövcud terminoloji paralelizm faktlarından kontekstə uyğun konnotasiyaya malik olanın, habelə mövcud kontekstdəki digər leksik vahid və ifadələrlə kollokasiya imkanlarının nəzərə alınmasıdır. Alınma prosesinin nəzəri əsaslarını tədqiq edən İ.Q.Dobrodomovun qeyd etdiyi kimi, “söz alınmasının birinci, ilkin mərhələsində mətnlərdə yaddilli müdaxilələr, xarici təsirlər mövcud ola bilər... Əgər

onlar az və ya çox dərəcədə mütəmadi qazanırlarsa, varvarizm adlandırılı bilirlər”¹.

Bu baxımdan M.F.Axundovun əsərlərində işlədilmiş “revolyusiya” tez bir zamanda inqilab termini ilə əvəzlənmişdir. Onu da qeyd edək ki, “revolyusiya” terminindən fərqli olaraq “patriot” termini hal-hazırda da işlənir. Bununla belə *brutal* terminin tam mənası ilə mənimsənildiyini söyləmək çətindir. Belə ki, müasir dilçilik terminologiyasında dil sistemi tərəfindən tam mənimsənilməmiş alınmalar, yəni dil daşıyıcılarının böyük əksəriyyəti tərəfindən semantik dəyişikliyə məruz qala bilməməsi, sözdəyişmə paradıqlarında aktiv iştirak nümayiş etdirməməsi və s.² xüsusiyyətlər mətn nümunələrində öz əksini tapır. *Brutal* termini işlənmə mövqeyindən aydın şəkildə bəlli olduğuna görə, burada bilavasitə *lingvopraqmatik* məqam ön plana çıxır. Onu da qeyd edək ki, dilimizin aktiv lüğət fonduna daxil olmaq baxımından bu terminin imkanları, yeni alınma sözlər olan *moveton*, *komilfo* kimi fransız mənşəli sözlərdən daha yüksəkdir.

Müasir fransız dilində həmin ifadə öz orijinal formatında işləkliyini saxlayır. *Les (rares) libraires de Port-au-Prince le confirment: Gary Victor est l'écrivain haïtien le plus lu dans son pays, où l'on apprécie aussi le dramaturge, l'essayiste et l'animateur radio, auteur des très fameuses Chroniques d'un leader haïtien comme il faut (1999-2005), dont le héros est un entrepreneur de pompes funèbres.*

Üstəlik, amerikalıların İsraildə, İsrailin də kəşfiyyat strukturlarının ABŞ-da casusluq etmələri artıq moveton sayılır.

Birinci halda *moveton* sözü musiqi tarixi ilə bağlı elmi araşdırma xarakterli mətnlərdə terminoloji status qazanmaqla tənqidi münasibətin, ikinci halda isə media diskursunda sarkastik təhlil yanaşmasının ifadəsinə yardımçı olur.

Alınma sözlərin emosional-ekspressiv dominantaya potensialını araşdırmış Y.V.Lisenkonun da qeyd etdiyi kimi, əksər hallarda ana dilində müvafiq sözün, terminin mövcudluğu şəraitində alınma söz və ya terminə

¹ Добродомов И.Г. Заимствование // Лингвистический энциклопедический словарь /гл.ред. В.Н.Ярцева. М.: Сов. Энциклопедия, 1990, 685 с.

² Бабалова Г.Г. Иноязычные вкрапления в английском языке // Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков. Омск, 2000, Вып.3, с.3-7

müraciət danışanın nitq aktı zamanı əks etdirdiyi intensiya, məramla bilavasitə bağlıdır¹.

Məlumdur ki, alınma söz və əcnəbi söz terminlərinin özləri belə, bir çox dilçilər tərəfindən fərqli yanaşmaya səbəb olmuşdur. Belə ki, N.M.Şanski və bir sıra tədqiqatçılar bu anlayışların eyniyyət təşkil etdiyini və əslində heç bir fərqə malik olmadığını iddia etdikləri halda, digər tədqiqatçılar “alınma sözləri” “əcnəbi sözlərə” qarşı qoyurdular. Qeyd edək ki, N.M.Şanski bütün alınma sözləri onların mənimsənilmə dərəcəsindən asılı olmayaraq “əcnəbi leksika” statusunda nəzərdən keçirir. Maraqlıdır ki, bununla bərabər alınma sözlərin adaptasiya şərtlərini təyin edən əsas cəhətləri xüsusi olaraq qeyd edərək, semantik, qrammatik, qrafik uyğunlaşma mexanizmlərini də təhlil edir². Bu səciyyələndirmədən çıxış edərək, *Croissant*, *Pain au Chocolat*, *Baguette* kimi kulinariya terminlərinin alınma söz kimi fonetik dəyişikliyə məruz qalmasını bir daha tam yəqinliklə təsbit etmiş olarıq. Fransız dilində kulinariya terminlərinin bir qismi son zamanlarda daha yüksək işlənmə tezliyi nümayiş etdirirlər. *Çörək, kruasan və ya şirniyyat bişirdikdə onların yumşaq olmasını istəyirsinizsə, aşağıdakı qaydalara riayət etməyi unutmayın!* Konkret olaraq, fransız mətbəxinin simvollarından biri sayılan aypara şəkilli çörəkci (bulka) *croissant* [kʁwa.sɑ̃] kulinariya terminin işlənmə tezliyi və bu tezliyə müvafiq olaraq adaptasiya prosesinin sürətləndiyini müşahidə edirik. Başqa sözlə desək, burada da bilavasitə praqmatik məqam ön plana çıxır və əcnəbi leksik vahidin alınma söz statusuna yaxınlaşmasını təmin edir. Maraqlıdır ki, hal-hazırda müasir Azərbaycan dilində bu fransız mənşəli termin üç variantda işləklilik nümayiş etdirir: *kruvasan*, *kruasan* və *kruassan*. Praqmatik məqamın güclü olmasını nəzərə alaraq, deyə bilərik ki, heç şübhəsiz ki, ən yaxın gələcəkdə fransız mənşəli bu termin dilimizin terminoloji bazasında öz mövqeyini sabitləşdirəcəkdir.

Birinci fəslin ikinci bölməsində Azərbaycan dilində fransız mənşəli terminlərin işlənmə tarixi tədqiq edilmişdir. Belə ki, orta əsrlərdə dilimizə tarixi proseslərin və habelə geosiyasi müdaxilələrin səbəbi ilə çox sayda ərəb-fars alınmaları daxil olduğu halda, daha sonrakı dövrdən etibarən ictimai-siyasi proseslərlə bağlı Rusiya ilə əlaqələrin genişlənməsindən sonra alınma prosesi Şərqdən Qərbə doğru dəyişmişdir. Həmin axının

¹ Лысенко Ю.В. Иноязычные вкрапления как эмоционально-экспрессивная доминанта контекста в художественном произведении; Редкол. Журн. Мовознавство АН УССР. Киев, 1989, 14 с.

² Шанский Н.М. Лексикология современного русского языка. М., 1964, с.310

təsadüf etdiyi XIX əsrdə və ondan əvvəlki dövrlərdə Fransa dövlətinin və fransız mədəniyyətinin Avropadakı şəxsi nüfuzu dilimizə daxil olan terminlərin əhəmiyyətli bir hissəsinin məhz bu dildən alınmalar olmasını şərtləndirmişdir. XIX-XX əsrlərdə dilimizə daxil olan fransız mənşəli leksik vahidlər demək olar ki, həyatın bütün sahələrini, elm-texniki nailiyyətlərin əsas istiqamətlərini, xüsusilə də mədəniyyətin bütün novator və ənənəvi sferalarını əhatə edir

Azərbaycan dilinə fransız mənşəli terminlərin daxil olma tarixinə nəzər saldıqda bu prosesin az və ya çox dərəcədə intensivliklə fərqləndiyi ilk mərhələnin təxminən XIX əsrin ortalarına təsadüf etdiyi aydınlaşır. Hələ XVIII əsrdən etibarən rus burjuaziyasının, elitar təbəqənin bilinçvistiyyəti və bir çox hallarda kübar məclislərində rus dilindən daha çox fransız dilinə üstünlük verilməsi nəticəsində bu dil imperiyanın qeyri-rəsmi ikinci dili statusuna yüksəlmişdir.

Bir çox tədqiqatçılar fransız maarifçilərinin ideyalarının A.Bakıxanov, İ.Qutqaşınlı, M.Ş.Vəzih, H.Zərdabi, N.Vəzirov və başqalarına təsirini izləmiş, konkret olaraq, M.F.Axundzadənin ideya və fikirlərinin formalaşmasında Avropa maarifçilərindən Russo, Volter, Monteskye, Didro, Fontonel və başqalarının müstəsna rolunu təsbit etmişlər. M.F.Axundovun əsərlərində fransız mənşəli terminlər öz dövrünə nəzərən yetərincə yüksək işlənmə tezliyi nümayiş etdirir. M.F.Axundovun yaradıcılığında Avropa mənşəli, o cümlədən fransız dilindən alınma terminlərə daha böyük üstünlük vermişdir. T.Hacıyev M.F.Axundovun “terminoloji yaradıcılığı” haqqında yazır: “Göründüyü kimi, bu, filoloji şərh deyil, siyasi işdir. Yəni müəllif belə lüğət verə bilərdi: *despot* – müstəbid (*despotizm* sözünü məhz elə aydınlaşdırır: *istibdad*); *revolyusiya* – *çevrilmiş, inqilab*; *patriot* – *vətənpərvər*. Bu, dəqiq mənədir. Ancaq müəllifin vətəndaş mətləbi sıradan çıxmış olur. M.F.Axundzadənin “lüğətçiliyində” isə şərhərdən hərəsi bir siyasi məqalə səviyyəsindədir”¹. Belə ki, böyük mütəfəkkir fransız mənşəli terminlərin təfəssilatlı izahatını təqdim etmişdir. M.F.Axundovda oxuyuruq: “Bu qayda Avropada məlumdur və onun böyük faydaları vardır. Məsələn, bir şəxs bir kitab yazdığı zaman, başqa bir şəxs onun əsərinin mətləbləri xüsusunda kritika yazır. Bu şərtlə ki, onun yazısında müəllif haqqında ədəbsiz və könül incidən bir söz belə olmasın, hər nə deyilsə, incəliklə deyilsin. *Bu işi “kritika”, onunla məşğul olan şəxsi isə fransız istilahlı ilə “kritik” adlandırırırlar.* Müəllif ona cavab verir. Ondan sonra üçüncü bir şəxs meydana çıxır, ya müəllifin cavabını təsdiq edir, ya da kritika yazanın

¹ Hacıyev T.İ. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. II hissə. Bakı: Elm, 2012, s.161

fikrini üstün tutur”¹. Məlumdur ki, *kritika* sözü fransız dilində “tənqid” anlamını ifadə edən *critique* sözünə istinadən meydana gəlmişdir. Sonuncu (fransız dili) isə öz növbəsində həmin istilahı “*mühakimə tərzü, növü*” anlamında yunan dilindən əxz etmişdir. Digər Avropa dilləri də bu yunan mənşəli sözü müasir terminoloji mənada təxminən XVIII əsrin əvvəllərində məhz fransızcadan mənimsəmişdir.

Göründüyü kimi, böyük ədib və mütəfəkkir fransız alınmalarının dilimizdə qrafik-fonetik adaptasiyası və sabitləşməsi üçün öz təkliflərini vermişdir. Zamanla bağlı olaraq həmin terminlərin bəziləri dil sistemi tərəfindən məqbul sayılaraq (məs: *joğrafi* – *coğrafiya*) qəbul edildiyi halda, digərləri kənarlaşdırılmış və ya daha uyğun forma ilə əvəzlənmişdir.

XIX əsrdən etibarən Azərbaycan dilinin terminoloji sistemində iki variantda teatr və teatro terminləri sabitləşmişdir. M.F.Axundovun birincilər sırasında işlətməmiş olduğu *pyes* termini də müasir dilimizdə vətəndaşlıq hüququ qazanmışdır.

Deiyələrdən çıxış edərək, fransız dilindən alınmaların dilimizə daxil olduğu ilk mərhələdə, yəni onların hələ tam semantik, qrafik-fonetik adaptasiyaya məruz qalmadığı dövrdə mənimsəmənin bir çox hallarda bilavasitə, yəni birbaşa fransız dilində olduğu kimi işlənməsi müşahidə edilir. Şərti olaraq M.F.Axundov və digər maarifçi mütəfəkkirlərimizin adı ilə bağlı olan XIX əsrin axırları -XX əsrin əvvəlləri mərhələsini birinci mərhələ kimi fərqləndirmək olar. Bu dövrdə fransız dilindən Azərbaycan dilinə daxil olan alınma terminləri elm sahələrinə görə aşağıdakı şəkildə qruplaşdırmaq olar:

İctimai-siyasi və sosial elmlərə dair terminlər: *avantüra, avantürist, aviasiya, artilleriya, depeşa, dezertir, desant, dimlomatik, diplomatiya, direktiv, draqun, ekspropriasiya, ekssentrik, elektorat* və s.; Texniki və təbiət elmləri ilə bağlı terminlər: *amortizator, balina, bandaj, barak, demarkasiya, departament, dispanser, dispanserizasiya, donor, dosye* və s.; Mədəniyyət, incəsənət, filologiya sahələrinə aid terminlər: *ampir, ansambl, anons, antrakt, bal, ballada, dublyor, eskiz, süjet, pyes, aktyor, artist, teatr, avanqardizm* və s.; Müxtəlif sənaye-istehsal, iqtisadiyyat sahələrinə aid terminlər: *bakal, baqaj, banderol, bank, dekolte, dequstasiya, depo, fason, fay, faydeşin, frak, bal* (ölçü vahidi kimi), *balans, balon, barj, qalantereya, qalifə, gastronom* və s.

¹ Abbasova B. Sözləmə hadisəsinin əsasları. Bakı: Azər nəşr, 1995, s. 9

Bu baxımdan son dövrlər fransız mədəniyyətini, xüsusilə kulinariyasını əks etdirən terminlərin birbaşa, yəni vasitəçi dil olmadan dilimizə daxil olması da müşahidə edilir.

Birinci fəslin üçüncü bölməsi fransız mənşəli terminlərin daxili və xarici forma adekvatlığı və deformasiya problemi (lingvopraqmatik aspektdən dəyərləndirmə) adlanır. Məlum olduğu kimi, dil özlüyündə “sistemlər sistemi”ni təcəssüm etdirir. Başqa sözlə desək, dilin fonetik, morfoloji, leksik, sintaktik səviyyələrinin nizamlanması və sabitləşməsi daxili dil mexanizmləri ilə əlaqələndirilməklə bütövlükdə dil sistemini, onun strukturunu formalaşdırır. Bu mənada heç şübhəsiz ki, dilin bir yarusundakı az və ya çox dərəcəli dəyişmələri mütləq şəkildə digər səviyyələrinə də təsir edir. Bununla belə istənilən alınma söz reseptor dilin fonomorfoloji özəlliklərinə, morfoloji spesifikasiyasına, orfoqrafiya-orfoepiya qaydalarına uyğunlaşma “tələbi ilə” qarşılaşır və yalnız müxtəlif adaptasiya proseslərindən sonra dilin terminoloji sistemində möhkəmlənir. Məsələn, M.F.Axundovun yaradıcılığında *kolonel* və *qramer* terminlərinin *qolonel*, *gramer* kimi işlənməsi dildə bu şəkildə uyğunlaşmasını əks etdirir. Xatırladaq ki, “colonel” termini dilimizin terminoloji sistemində işləklilik qazanmamış və tez bir zamanda “*polkovnik*” termini ilə əvəzlənmişdir. Etimoloji cəhətdən *colonel* terminin əslində italyan dilindəki *colonella* sözüə istinad etdiyi, lakin müasir xarici forması və mənə tutumunda fransız dilində formalaşmış və yalnız təxminən 1540-cı ildən etibarən digər Avropa dillərinə keçid etdiyi məlumdur. S.Sadiqova yazır: “M.F.Axundov bu elmləri inkişaf etdirmək üçün terminologiyanın yaradılmasını və elmi anlayışların yaranmasını vacib sayırdı: Müxtəlif bilikləri öyrənmək üçün biz məcburuq ki, Avropa xalqlarının dillərində istənilən mənəni verən saysız-hesabsız sözlər əlaqə və dilimizdə işlədək, çünki bu kimi sözlərin qarşılığı bəhs edilən üç dildən (ərəb, fars və rus dillərindən – S.S.) heç birində yoxdur”¹.

Başqa sözlə desək, ərəb, fars və rus dillərinin müasir (XIX əsrə nəzərən müasir) terminoloji anlayışları əks etdirmək baxımından yetərli olmaması, fransız dilinə məxsus mənimsəmələrinə üstünlük verilməsi və müvafiq fonetik-qrafik, habelə morfoloji “korrektələri” aparılmasını mümkün etmişdir.

Birinci fəslin dördüncü bölməsi “Fransız mənşəli etimoloji dubletlərin xarici forma fərqliliyində semantik “individualizasiya”nın lingvopraqmatikası” adlanır. Bu bölmədə dilimizdəki fransız mənşəli terminlərin

¹ Sadiqova S.A. Azərbaycan dilində terminologiyanın təşəkkülü və inkişafı. Bakı: Elm, 2005, s.129-130

xarici forma fərqliliyi təhlil edilmiş, yəni mənbə dildəki forma ilə qəbul edilən dildəki forma müqayisə edilmiş, kontekstdə fonetik və qrafik cəhətdən mənimsəmə xüsusiyyətləri araşdırılmış, etimoloji dubletlər haqqında ayrıca bəhs edilmişdir. Qeyd edək ki, beynəlxalq terminologiyaya daxil olmuş fransız mənşəli etimoloji dubletlər sırasında: *basis* - *base*, *allocate* - *allow*, *conduct* - *conduit*, *direct* - *dress*, *humane* – *human* və s. paralelləri də diqqəti cəlb edir. Azərbaycan dilində həmin paralellərdən baza və bazis etimoloji dubletlərinin işləkliyi müşahidə edilməkdədir. Məsələn, etimoloji lüğətlərdə həm *pansion*, həm də *pensiya* terminlərinin qədim (XIII əsr) fransız dilindəki *pension* “ödəmə, haqq, renta” sözüne istinad etdiyi *pansion* anlamlı mənanın yalnız XVI əsrdən (təxminən 1520-ci illərdən) etibarən formalaşdığı və 1640-cı illərdən sonra isə “*requlyar ödəmə müqabilində xidmətin, servisin təqdim edildiyi yer, ev*” anlamının tam diferensiallaşdığı qeyd edilir. Bu etimoloji dubletlərin məna diferensiallaşmasının başlıca səbəbi isə bir dil işarəsinin daha konkret semantik yükü əhatə etməsi ilə bağlı praqmatik yanaşmadan qaynaqlanır. Başqa sözlə desək, dil sistemi özünün daxili nizamlanma qaydaları ilə praqmatik hədəflərinə, qrammatik quruluşuna cavab verən optimal vəziyyət yaradaraq variantlılıq və ya omonimlik situasiyasından daha uğurlu həll yol taparaq, fərqli xarici formada tam diferensiallaşmaya məruz qalaraq fərqli anlamlı terminlər formalaşmışdır.

Birinci fəslin beşinci bölməsində semantik adekvatlıq və “tərcüməçinin yalançı dostları” faktoru araşdırılır. Fransız mənşəli terminlərin semantik adekvatlığının təhlili geniş aspektli problemlər silsiləsini əhatə edir. Məlum olduğuna görə, “tərcüməçinin yalançı dostları” termininin özü də fransız dili mütəxəssisləri, tərcümə nəzəriyyəçiləri olan M.Kössler və J.Derokkinyin tərəfindən təklif edilmişdir¹. Koqnat dedikdə, elə xüsusi növ dillərarası dubletlik situasiyası nəzərdə tutulur ki, bu zaman “iki və daha artıq müstəqil dildə yer almaqla, ortaq mənşə və oxşar səslənməyə malik olan eyniköklü sözləri”n paralelliyi tədqiq edilir. Qeyd edilir ki, “tərcüməçinin yalançı dostları” əsl koqnatlar sayıla bilməz. Məsələn, *Le capot est un élément de l'avant de la carrosserie d'un véhicule automobile, Elle avait une jolie capote doublée de rose qui encadrait parfaitement sa figure, en dissimulait les contours, et la ravivait*. Əslində isə fransız dilində birinci anlayış *capote*, ikinci anlayış isə *capot* termini ilə ifadə olunur.

¹ Будагов Р.А. Несколько замечаний о «ложных друзьях переводчика» // Мастерство перевода. М., 1971, с. 362

Göründüyü kimi, dillərarası omonimiya, denotativ transpozisiya və s. bu kimi terminlərlə tanınan “tərcüməçinin yalançı dostları” faktları fransız mənşəli terminlərin dilimizdəki semantik adekvatlığı məsələsində xüsusi, qeyri-dəqiq vəziyyət yaratmış olur. Əgər nəzərə alsaq ki, fransız dilindən Azərbaycan dilinə keçmiş sözlərin böyük əksəriyyətini qallorusizmlər təşkil edir, bu zaman həmin qəbildən faktların sayının dilimiz üçün az nisbətdə olmadığını yəqinləşdirmiş olarıq.

Tədqiqat işinin ikinci fəslə “Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin funksional-semantik planlı pragmatikası” adlanır. Bu fəsildə Azərbaycan dilində işlənən fransız mənşəli terminlərin linqvopraqmatik xüsusiyyətləri, təkrar alınma prosesi və onların dildə semantik adekvatlığı araşdırılmışdır.

Belə ki, fransız mədəniyyəti özündən öncəki daha qədim mədəniyyətlərin (latın dilli Roma mədəniyyətinin, qall mədəniyyətinin, antik yunan mədəniyyətinin) əldə etdiyi nəticə və nailiyyətlərdən uğurla bəhrələnməklə keyfiyyətə yeni və daha müasir mədəniyyət standartları formalaşdırıb bilmişdir. Bu əsasda beynəlxalq terminologiya bilavasitə fransız mədəniyyətinin özünəməxsusluğunu əks etdirən bir çox terminlərlə zənginləşmişdir. Həmin terminlərin müəyyən qismi aşkar lakunarlığa malik olduğu halda bəziləri mənimsənilən dildə (məsələn, konkret olaraq, Azərbaycan dilində) delakunlaşmaya elliminasiyaya məruz qalırlar. Azərbaycan dilinin terminoloji sisteminə daxil olmuş bir sıra fransız mənşəli (*desert*) terminlər heç şübhəsiz ki, ilkin mərhələdə lakunar mahiyyət kəsb etmişdir.

İkinci fəslin ikinci bölməsində fransız mənşəli terminlərin mənimsənilməsinin linqvopraqmatik zərurəti və onu şərtləndirən amillər müəyyən edilmişdir. Alınma terminlərin linqvopraqmatikasının araşdırılması onların yeni dil mühitindəki fərqli diskurslar çərçivəsində reallaşma mexanizmlərini, yəni kontekstual tutum və ilkin məna yükünün fərqlilik və ya adekvatlığı məqamlarının tədqiqin ehtiva edir.

Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin ən ilkin dəyərləndirilməsi burada pragmatik effektivlik və kommunikativ məqsədə müvafiqlik baxımından müəyyən qruplaşdırmanın aparılmasını mümkün edir: 1) dildə birbaşa və ya dolay qarşılığı olduğu halda mənimsənilmiş fransız mənşəli terminlər; 2) yeni elmi, sosial-siyasi, iqtisadi, mədəni anlayışları əks etdirən terminlər.

Birinci yarım qrup çərçivəsində plagiat, sensasiya, və s. terminləri qeyd etmək olar. Fransız dilindəki eyni anlamlı “*plagiat*”¹ sözü əsasında yaranmış və daha sonra rus dilinin vasitəçiliyi ilə mənimsənilmiş olan bu terminin dilimizdəki qarşılığı “mənimsəmə” sözüdür. Lakin praqmatik baxımından çoxmənalı “mənimsəmə” ləkseminin ehtiva etdiyi anlamın *plagiat* terminin məna tutumu ilə eyniləşdirilməsinin məqsədmüvafiq olmaması sonuncunun dilimizdəki işləkliyini təmin etmişdir. Müqayisə üçün deyək ki, yuxarıda təqdim olunmuş nümunədən də aydın şəkildə göründüyü kimi, “mənimsəmə” sözü eyni semantik mövqedə adekvatlıq nümayiş etdirmir. Bu qrup terminlərin mənimsənilməsinin praqmatik əhəmiyyəti cəmiyyətin həmin anlayışları mənimsəmə ehtiyacı və zərurətindən qaynaqlanır. Demək, fransız dilindən alınan bu terminlər semantik cəhətdən daha geniş məna ifadə etdiyinə görə olduğu kimi işlənmişdir. Alınma prosesində diqqəti cəlb edən məqamlardan biri eyni bir sözün “təkrar alınması” hadisəsi ilə bağlıdır. Belə ki, alınma prosesi mahiyyət etibarı ilə yekcins təbiətə malik deyil və bir qisim hallarda informativ yükü ağır olan bu və ya digər söz mənbə dildə təkrarən mənimsənilə bilər. Bu zaman polisemantemin fərqli məna çalarlarının “növbəli” və ya “təkrar alınması” gerçəkləşir. Məsələn, analogi hadisəni izləyən V.A.Dupliyçik rus dilindəki “hücum” anlamlı ataka sözünün nümunəsində bu növ “təkrar alınma” hadisəsini izah etməyə çalışmışdır. Dilçi rus dilindəki *amaka* sözünün ilk olaraq, XVIII əsrdə hərbi termin kimi bu dilə daxil olduğunu və yalnız XX əsrdəki “təkrar alınma” hadisəsi zamanı geniş anlamda “hücum”, “müdaxilə”, “təzyiq” mənalarını da ifadə etməyə başladığını qeyd etmişdir².

Məhz, bu proseslərin qeyri-yekcinsliyindən çıxış edən bəzi dilçilər semantik kalkalaşma ilə “təkrar alınma” proseslərinin qəti şəkildə fərqləndirilməsinin labüd olduğunu bildirirlər. Konkret olaraq, S.A.Zaxvatayeva analogi mövqedən çıxış edərək “təkrar alınma” hadisəsi zamanı mənimsənilən yeni semantik çalarlığın artıq mənimsənilmiş olan söz olduğunu önə sürür³.

Qeyd edək ki, Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlər arasında sonradan məna genişlənməsinə məruz qalmış və yeni dil mühitinə adaptasiya olunmuş kifayət sayda leksik vahidlər vardır.

¹ Епишкин Н. И. Исторический словарь галлицизмов русского языка. М.: Словарное издательство ЭТС., 2010, с. 32

² Дуплийчук В.А. Новейшие англоязычные заимствования в русском языке в свете теории перевода: Автореф.дисс. ... канд.филол.наук. Санкт-Петербург, 2010, с.21

³ Захватаева К.С. Английский заимствования в современном русском языке: семантический аспект: Автореф.дисс. ... канд.филол.наук. Баку, 1989, с.7-8

İkinci fəslin dördüncü bölməsində Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərdə “təkrar alınma” prosesinin növləri qruplaşdırılmışdır. Azərbaycan dilinin frazeoloji sistemində yer alan və “təkrar alınma” mahiyyəti nümayiş etdirən fransız mənşəli alınmalar yekcins təbiətli deyillər. Belə ki, “təkrar alınma” faktları bir çox hallarda sözün “fonetik qılfı”nın, eləcə də daxili formasının mühafizə edilməsi ilə səciyyələndiyi halda, bəzi məqamlarda eyni bir fransız alınmasının fərqli fonetik cildə təkrarən Azərbaycan dilinin terminoloji sisteminə daxil olması ilə müşahidə olunur. Bundan çıxış edərək, fransız mənşəli terminlər arasında müşahidə edilən “təkrar alınma” faktlarının iki əsas qrup çərçivəsində fərqləndirilmişdir:

1. Fonetik-morfoloji variantlılıq əsasında yaranan “təkrar alınma” hadisəsi.

2. Semantik fərqliləşmə əsasında yaranan “təkrar alınma” hadisəsi.

Fonetik-morfoloji variantlılıq əsasında formalaşan “təkrar alınma” faktlarının təhlili ilk olaraq onu qeyd etməyə əsas verir ki, fransız və Azərbaycan dillərinin fonetik quruluşu arasındakı fərqliliklər leksik mənimsəmə prosesində bir növ fonetik representasiya sərbəstliyinə imkan yaradır. Lakin bununla belə, fransız sözlərinin transliterasiya problemlərinin izlənilməsi baxımından *cadet* – *kadet* terminlərinin orfoqrafiya əhəmələri prizmasından təhlili xüsusi maraq doğurur. Belə ki, fransız dilinin orfoqrafiya qaydalarına uyğun olaraq, *chat*, *départ*, *profit*, *sot*, *pot*, *cent*, *appétit*, *intérêt*, *chant*, *méchant*, *fort*, *effort*, *sort*, *contrat*, *effet*, *objet*, *sujet*, *conflit*, *habit*, *plat* və s. bu kimi sözlərlə bərabər *cadet* sözündə də [t] səsi oxunmur. Fransız dilində tələffüz edildiyi kimi yazılmayan *cadet* termini, Azərbaycan dilində tələffüz edildiyi formada yazılışa malik olsa da, mənbə dildəki orfoepiyasından kənardır. Qeyd edək ki, *cadet* “kadet” sözü “Avropa zadəgan ailələrində vərəsə hüququna malik olmayan daha az yaşlı oğul” anlamını əks etdirir. Onu da qeyd edək ki, transliterasiya və ya transkripsiya əsasında fərqliləşmədən törəyən “təkrar alınma” faktlarını eyni bir alınma terminin orfoqrafik variantlılığı ilə eyniləşdirmək olmaz. Belə ki, birinci halda anlam, məna tutumu, yəni terminin bir dil işarəsi kimi fərqliləşməsi baş vermir. Məsələn, *kiosk* termini Azərbaycan dilində qallorusizm statusunda dəyərləndirilə bilər. Rus dilinin etimoloji lüğətlərində bu sözün fransızcadan mənimsənilən *kiosque* sözü əsasında meydana gəldiyi, lakin sonuncunun özündə də bu termin alınma kimi səciyyələndirilmişdir. Fransız dilində bu gün də yüksək işlənmə tezliyinə malik olan *kiosque* sözü Azərbaycan dili üçün işlək olan “kiçik ticarət obyektı” anlamı ilə paralel olaraq, həm də tez hazırlanan qida təklif edən ictimai iaşə müəssisəsinin növünü bildirir. Məsələn, *Un équipement*

complet aux normes européennes pour assurer le jour de l'implantation la fabrication des pizzas "kiosque à pizzas" : four à sole en pierre, saladette, meubles froids... Grâce à son look et à son silhouettage coloré, le kiosque est vite repérable. Göründüyü kimi, Azərbaycan dilinin terminoloji sistemində yer alan “təkrar alınma” mahiyyətli fransız alınmaları arasında fonetik variantlılığa əsaslanan terminlər də az deyil və həmin “təkrar alınma” hadisələri bilavasitə pragmatik məramla şərtlənir.

İkinci fəslin beşinci bölməsində Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin linqvopraqmatik xüsusiyyətləri, intensionallıq problemi araşdırılmışdır. Başqa sözlə desək, linqvopraqmatika dil işarələrinin, o cümlədən terminlərin müəyyən kommunikativ proses çərçivəsindəki adekvatlığını, kontekstə uyğunluğunu, habelə adresat və adresantın mükəlliməsi prizmasından intensional şərtləndirməni əhatə edir. Məsələn, Azərbaycan dilinə keçmiş fransız mənşəli *madam*, *madumazel* sözlərinin işlənmə mövqeləri əsasında terminoloji vahidin linqvopraqmatik xüsusiyyətlərində intensionallığın mühüm rol oynadığını əyani şəkildə izləmək olar. Belə ki, hər iki alınma söz dilimizdə neytral, yəni ilkin terminoloji anlamında işləkliyə malikdir. Nümunələrə diqqət edək:

Parlardı çöhrəsində sönən köhnə ehtişam,

Xidmətçilər də eyni çamurdan: əsil madam. (H.Cavid) *Maşın sahibi madmazel; Əylənmək üçün iti gəzdirir* (N.Rəfibəyli)

Müəllif intensiyasında asılı olaraq, həmin terminlərin dilimizdəki fərqli diskurslar çərçivəsində fərqli məna konnotasiyaları ilə “şaxələndiyini” müşahidə etmək olar. Bu mənada demək olar ki, Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin müəyyən qismi lakunaları təcəssüm etdirdiyindən fərqli diskurslar çərçivəsində nümayiş etdirdiyi konnotasiyalara müvafiq olaraq, belletristik, məqsədli və qeyri-məqsədli (təsadüfi) ola bilər. Beləliklə, həmin faktların geniş və sistemli analizi Azərbaycan dilinin terminoloji sistemində fransız alınmalarının semantik adaptasiyasının spesifikasiyasını, onların linqvopraqmatik xüsusiyyətlərini tam dolğunluğu ilə təsbit etməyə imkan verir.

Dissertasiyanın üçüncü fəslə “*Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin pragmatik komponenti lakunarlıq kontekstində*” adlanır. Bu fəsildə Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin lakunarlığı linqvopraqmatik aspektdən təhlil edilir. Lakunarlığı leksik sistemalogiyanın kateqoriyası statusunda nəzərdən keçirmiş Q.V.Bıkova qeyd edir ki,

lakunalar “dildəki potensiallıq sferasına aid olan virtual leksik vahidlərdir”¹.

L.K.Bayramova tatar dilinə keçmiş fransız, ingilis, alman mənşəli sözlərin timsalında terminlərin də lakunarlıqdan məhrum olmaması faktına diqqət çəkmiş, bu kontekstdə təkcə alınma leksemlərin özlərinin deyil, hətta kalkaların belə lakunarlıqla seçildiyini önə sürmüşdür².

Başqa sözlə desək, müəyyən mətnlə tanışlıq əsasında digər dil daşıyıcısı üçün anlaşılmaz olan semantik kodlar, yəni semantik “boşluqlar” həmin mətnin adekvat qavranılması işinə çətinlik törədir. Yaranan leksik-semantik boşluqlar da məhz, lakunalar adlanır. Xatırladaq ki, *lakuna* termini latın mənşəli olub ilkin mənə tutumunda “boşluq” mənasını ifadə edir. *Fransız dilində işlək olan latın mənşəli lacuna “boşluq” sözünün termin kimi dilçiliyə gətirilməsi fransızdilli Kanada dilçiləri – J.Vilye və J.Darbelye sayəsində mümkün olmuşdur.*³

Qeyd edək ki, “kanton” alınma termini yetərincə yüksək “tanınma əmsali”na malik olduğunu onun KİV mətnlərində yüksək işlənmə tezliyi nümayiş etdirməsi faktı da sübuta yetirir. Məsələn: *Dediyiniz kiçik kanton ölkəmizin tarixinin müəyyən mərhələsində siyasi baxımdan aktiv olmuş və mövcud qanunlardan məharətlə yararlanaraq belə bir üstün status əldə etmişdir.* Göründüyü kimi, Azərbaycan dilinin terminoloji sistemi üçün bu termin ciddi lakunarlığı ilə seçilir. Özü də buradakı lakunarlığın növü *assosiativ lakunarlıq* mahiyyətinə malikdir. Yəni, anlayış və məfhum bir dildə olduğu halda, onunla assosiasiyaya yaradan adekvat terminoloji inventar olduğu halda terminin mənimsənilmə zərurəti yaranırsa, bu, bir növ assosiativ lakunarlığın tələbi ilə baş verir. Y.A.Morqunun da bildirdiyi kimi, “praqmatika özündə koqnitiv proseslərin, habelə ifadələrin və nitq davranışının koqnitiv prinsiplərinin inteqrasiyasının labüdlüyünü ortaya qoyur. Bu zaman nitq situasiyasını şərtləndən, kommunikativ məqsəd, kommunikativ strategiya və taktikalardan doğan koqnitiv faktorlar ifadənin

¹ Быкова Г.В. Лакунарность как категория лексической системологии: Автореф. дисс. ... док.филол.наук. Воронеж, 1999, с.5

² Байрамова Л.К. Лингвистическая лакунарные единицы и лакуны // Вестник Челябинского государственного университета, 2011, №25 (240); Филология Искусстведение. Вып. 58, с.25

³ Сержанова Ж.А., Крыжановская А.С. Лексическая лакунарность как проблема перевода на примере немецкого и русского языков // Язык в пространстве превода. 2008, с.69

təsir potensialını müəyyənləşdirir və insan təfəkküründə baş verən koqnitiv proseslərin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir”¹.

Deməli, linqvopraqmatikanı maraqlandıran problemlər sırasında alınma terminlərin daşdığı koqnitiv modelin olmasına baxmayaraq, hər bir dil onların mənimsənilməsini zəruri edir. Məsələn, *perspektiv* (frans.d. *perspective*) terminin məna genişlənməsi ilə bağlı təhlillər onu deməyə əsas verir ki, qədim fransızcadan mənimsənilən və sonuncuya isə latın dilindəki *perspectus* sözü əsasında daxil olan optika termini kimi (science of optics) 1590-cı ildən etibarən işləklilik qazanmışdır. 1762-ci ildən isə bu terminin məcazi mənasının formalaşdığı məlumdur. Hər iki dildə *perspektiv* termini fransız dilindəki *perspective* sözünə istinad etsə də heç bir koqnisiya modeli şərtləndirməyə, yəni heç bir lakunarlığa malik deyil. Polifunksionallıqla müqayisədə monofunksional mahiyyətə üstünlük verən, semantik “çevikliyi” ilə bir o qədər də seçilməyən və linqvokulturoloji şərtlənməyə malik olan lakunalarda isə vəziyyət bir qədər fərqlidir. Məsələn, Azərbaycan dilinin terminoloji sisteminə daxil olmuş fransız mənşəli *reverans* sözünün təmsalında bunu əyani şəkildə izləmək olar. Belə ki, *perspektiv* termini məcazi anlam törəməsinə baxmayaraq, *reverans* termini ciddi linqvokulturoloji şərtlənməyə malikdir, yəni özü ilə semantik “boşluq” – lakuna təcəssüm etdirir. Latın dilindən mənimsənilmiş *reverentia* “ehtiram, böyük hörmət” sözü əsasında təxminən XIII əsərin sonlarında formalaşmış *reverence* qədim fransızcada eyni anlamı ifadə edirdi. Təxminən yeddi əsrlik müddət ərzində bu leksik vahid öz fonetik cildində heç bir dəyişikliyə uğramamışdır. *Une révérence est une façon polie de montrer son respect et sa gratitude, en général vis-à-vis de quelqu'un d'un rang ou d'un statut social plus élevé.* Göründüyü kimi, daha öncə nəzərdən keçirdiyimiz *perspektiv* terminindən tam fərqli olaraq, *reverans* termini özünün linqvokulturoloji şərtlənməsilə aşkar lakunarlığa malikdir.

Üçüncü fəslin ikinci bölməsi “Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərdə lakunarlığın eliminasiyası” adlanır. Onu qeyd etmək ki, qallorusizm kimi səciyyələndirilə bilən *eliminasiya* termini latın dilindəki *eliminare* sözünə istinad edir. Bu sözün əsasında fransız dilində formalaşmış *elimination* sözü rus dili tərəfindən “kənarlaşmaq, kənarlaşdırılmaq, ixtisar edilmək” mənalarında mənimsənilmişdir. Məhz delakunlaşma məqamı fransız mənşəli terminlərin dilimizin terminoloji sisteminəki rolu

¹ Моргун Е.А. К вопросу о конвергенции когнитивного и прагматического подходов / Филология и лингвистика: проблемы и перспективы: материалы II муждунар.науч.конф. (г.Челябинск, апрель 2013 г), с.56

və mövqeyini, kommunikasiya prosesindəki pragmatik özəlliklərini müəyyənləşdirilməsinə yardımçı ola bilər. Azərbaycan dilinin terminoloji sistemində daxil olmuş *desert* termini heç şübhəsiz ki, ilkin mərhələdə lakunar mahiyyət kəsb etmişdir. Belə ki, bu termin fransız dilindəki *desservir* “*süfrəni yığmaq*” feilindən törəmişdir və kütləvi işləklilik qazanmışdır. Yəni, bilavasitə yemək mərasimindəki ritual ardıcılıqla bağlılıq nümayiş etdirir. Qallorusizm olması şübhə doğurmayan bu termin 1652-ci ildən rus dilinə yol tapmış və yalnız XVIII əsrdən etibarən daha yüksək işləklilik qazanmışdır. Ehtimal ki, *desert* termini bir müddət sonra, yəni XIX əsrdən Azərbaycan dilinə daxil olmuş və burada “xörəkdən sonra verilən meyvə, şirniyyat və s. semantik mövqeyində işlədilməyə başlamışdır. *Desert kimi verilən xörəklər (kisel, kompot) stəkanlarda ağzı enli iri badələrdə, bəzi xörəklər (sucuq, firni) xırda nimçələrdə verilir* (İsmayıl oğlu; 340) *Əgər xörək süfrəsindən sonra desert süfrəsi açılması nəzərdə tutulursa, onda isti xörəklərin sayı minimuma endirilir.* Nümunələrdən də aydın olduğu kimi, hiperonim mahiyyətli *desert* lakunar termini Azərbaycan dilinin terminoloji sistemində halva, umac, kətə, paxlava, südlü aş və s. kimi hiponimlərlə “zənginləşdiyinə” görə onun elliminası uğurla yekunlaşmışdır.

Fransız mənşəli *sous* termininin lakunarlığının elliminasıyası o dərəcədə getmişdir ki, hətta bu termin müasir dilimizdə milli mətbəximizə xas “bozbaş” yemək növünə yaxın xörəyin adı kimi də istifadə edilməyə başlamışdır. Yəni, *sous* Azərbaycan dilinin terminoloji sistemində artıq sadəcə olaraq yemək yanında verilən şirə və ya yeməyin şirəsi anlamını ifadə etmir. *Sous* həm də ətdən hazırlanan, kartof və soğançalı müstəqil yemək növünün adı kimi işləklilik qazanır.

Üçüncü fəslin üçüncü bölməsində Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərin lakunarlıq növləri də zəngin faktlarla araşdırılmışdır. Terminlərlə ümumişlək sözlərin fərqlərini müəyyənləşdirən S.Sadiqovanın da qeyd etdiyi kimi, “müəyyən elmi-texniki anlayışları ifadə edən”, konkret “müəyyən sahəyə aid olan” terminlər nominativ və definitiv funksiya daşımaqla bərabər, dəqiq, emosional və ekspressivlikdən uzaq, təkmənalılığa meyli, üslubi cəhətdən neytraldırlar.¹ Bu baxımdan terminoloji lakunarlıqdan bəhs edərkən üslubi² və simvolik lakunarlığı bu sıraya aid etməmək olar. Beləliklə, Azərbaycan dilinin terminoloji sistemində keçid

¹ Sadiqova S.A. Azərbaycan dilinin terminologiyası. Bakı: Elm, 2011, s.48

² Fransız mənşəli terminlərin müəyyən diskurs çərçivəsində üslubi konnotasiya ifadə etmək potensialı intensionallıq problemi ilə bağlı tədqiqatə cəlb ediləcək.

etmiş fransız mənşəli terminlərin lakunarlığını 1) *etnoqrafik*, 2) *assosiativ*, 3) *sosiokulturoloji lakunalar* çərçivəsində fərqləndirmək olar.

Milli koloriti ifadə edən həmin dil faktları sırasında xalqın adət-ənənələrini, yaşam tərzini və stereotiplərini, habelə mətbəx mədəniyyəti və geyim vərdişlərini əhatə edən terminlər xüsusi çəkiyə malikdir. Məsələn, fransız mədəniyyətinə xas olan və daha sonralar digər Avropa xalqları tərəfindən mənimsənilmiş *buduar* terminini bu sırada qeyd etmək olar. Məlumdur ki, fransız dilində “hirsələnmək, əsəbləşmək, naz eləmək, kaprizli olmaq” anlamını ifadə edən *bouder* feili əsasında meydana gəlmiş *buduar* (*boudoir*) termini “varlı evin sahibəsinin istirahət otağı”, “yaxşı təhciz edilmiş qadın otağı”, “gözəl və bahalı təhciz edilmiş qadın istirahət və ya qəbul otağı, kabinet” və s. anlamları ifadə edir.

Azərbaycan dilinin terminoloji sistemində yer alan fransız mənşəli terminləri lakunarlıq əmsalına görə iki qrupa ayırmaq olar:

1. *Mütləq lakunarlığa malik fransız mənşəli terminlər*. Bu tip terminlər digər dillərə o cümlədən, rus dilinə və rus dilinin ötürücülüüyü ilə Azərbaycan dilinə keçsə də, özünün fransız xalqına aid linqvo və etnokulturoloji şərtlənməsi əmsalının yüksəkliyi ilə seçilir. Müqayisə üçün deyək ki, Azərbaycan dili üçün ədəbiyyat termini kimi dəyərləndirilə bilən “aşiq” sözü fransız dilində də eyni “semantik məna bildirdiyi üçün, yəni mütləq lakunar mahiyyət kəsb etdiyi üçün “şair”, “trubadur” və ya “truver” tipli semantik korrelyasiya faktları ilə əvəzlənə bilmirlər.

2. *Nisbi lakunarlığa malik fransız mənşəli terminlər*. Nisbi lakunarlığa malik fransız mənşəli terminlərin əsas fərqi ondan ibarətdir ki, onlar Azərbaycan dili daşıyıcısında asanlıqla digər sinonim mahiyyətli terminlə əvəzlənə bilirlər. Lakin müəyyən kontekst, ənənə və ya semantik konna-tasiya faktoru onların əvəzlənməsini məqsədəuyğun etmir. Bu səbəbdən də onlar dilimizdə öz işləkliyini qoruyub saxlayırlar. Məsələn, bank sənədləşmələrində, işgüzar diskursda, habelə media diskursunda istifadə edilən *tet-a-tet* fransız mənşəli (*tête à tête*) ifadəyə diqqət edək. Hərfi tərcümədə “baş-baş” anlamını verən bu ifadə 1. *İkilikdə, göz-gözə*, 2. *Görüş, təklidə söhbət* mənalarında da işlədilir.

Azərbaycan dilində həmin ifadələrin uğurlu qarşılığı olduğu halda bank terminologiyasında “*Tet-a-tet olmayan müştərilər*”, “*Tet-a-tet olan müştərilər*”, “*tet-a-tet olmayan hesab*” kimi terminoloji birləşmələrin işlənməsi faktı məhz nisbi lakunarlıqla izah edilə bilər. Nisbi lakunarlığı *tet-a-tet* ifadəsinin bədii üslubda işləkliyinə geniş imkan yaratmasa da, bəzi məhdud hallarda belə faktlara da təsadüf etmək mümkündür.

Belə ki, resipiyentin aid olduğu mədəniyyətin təsiri orijinalın bu və ya digər dərəcəli transformasiyasını qaçılmaz edir¹. Bu səbəbdən də orijinal bank sənədləşmələri və ya digər növ biznes mətnlərindəki tet-a-tet ifadəsinin “baş-başa” ifadəsi ilə tam semantik adekvatlıq nümayiş etdirə bilməməsi, istər-istəməz sonuncunun konnatasiya imkanlarının təsirsiz ötürməyəcəyi gerçəkliyi bu terminin (tet-a-tet) mənimsənilməsini zəruri etmişdir.

Azərbaycan dilində fransız mənşəli terminlərin lingvopraqmatik xüsusiyyətlərinin araşdırılmasında aşağıdakı nəticələr əldə edilmişdir:

1. Azərbaycan dilində fransız mənşəli terminlərin mənimsənilmə tarixi ilə bağlı araşdırmalar burada əsasən üç mərhələnin fərqləndirilməsinə imkan vermişdir. Bu prosesin az və ya çox dərəcədə intensivliklə fərqləndiyi ilk mərhələnin təxminən XIX əsrin ortalarına təsadüf etdiyini və həmin mərhələdə M.F.Axundov başda olmaqla Azərbaycan maarifçiləri müstəsna rol oynamışdır. İkinci mərhələdə, yəni şərti olaraq, qallorusizmlər dövrü kimi səciyyələndirilən mənimsəmə prosesində dilimizə daxil olan fransız mənşəli terminlərin (abordaj, avans, abajur, avanqard, ajur, afişa, beret, bilet, batut, brass, blank, bloknöt və s.) demək olar ki, istisnasız şəkildə rus dilinin vasitəçiliyi ilə mənimsənilməsi və müvafiq daxili və xarici forma dəyişmələrinə məruz qaldığı müəyyənləşdirilir. Son dövrlər ölkəmizin müstəqillik qazanması və Fransa Respublikası ilə ikitərəfli diplomatik, iqtisadi, mədəni və s. münasibətlər qurub inkişaf etdirməsi fransız mədəniyyətini, xüsusilə kulinariyasını əks etdirən bir çox terminlərin (*kruassan, baqet, fuaqra, jülyen* və s.) birbaşa, yəni vasitəçi dil olmadan dilimizə daxil olmasına səbəb olmuşdur.

2. Məlum olur ki, dil fərqli terminoloji anlayışların fərqli adlandırılması üçün, yəni terminlər üçün ən vacib olan xüsusiyyətlərdən birinin – termin birmənalılığının qorunması üçün eyni bir kökdən fərqli xarici formalı (və ya fərqli mənimsəmə formatlı) terminlərin (məsələn, aksiya və aksyon, pensiya və pansiyon, serviz və servis) müxtəlif anlamlarda mənimsənilməsi mümkün olmuşdur. Belə ki, bu kimi etimoloji dubletlərin

¹ Ситкарева И.К. Лакуны в художественном тексте: лингвокультурологическое исследование (на материале худож. Произведений писателей франкоязычной Европы): Автореф.дисс. ... канд.фиол.наук. Пермь: Пермский государственный университет, 2001, 24 с.

məna diferensiaslaşmasının başlıca səbəbi isə bir dil işarəsinin daha konkret semantik yükü əhatə etməsi ilə bağlı praqmatik yanaşmadan qaynaqlanır.

3. Fransız mənşəli terminlərin mənimsənilməsinin linqvopraqmatik zərurəti və onu şərtləndirən amillər kontekstində təhlillər burada praqmatik effektivlik və kommunikativ məqsədmüvafiqlik baxımından müəyyən qruplaşdırmanın aparılmasını mümkün edir: 1) dildə birbaşa və ya dolayı qarşılığı olduğu halda mənimsənilmiş fransız mənşəli terminlər (plagiat, sensasiya və s.); 2) yeni elmi, sosial-siyasi, iqtisadi, mədəni anlayışları əks etdirən terminlər (aryerqard, sakvoyaj və s.).

4. Fransız mənşəli alınma terminlərin lakunarlığının məna qruplarına görə fərqləndirməsi burada 1) *etnoqrafik*, 2) *assosiativ*, 3) *sosiokulturoloji lakunalar* qruplarını müəyyənləşdirməyə imkan vermişdir. Onu da qeyd edək ki, etnoqrafik, assosiativ və sosiokulturoloji lakunalar arasında da kəskin sədd çəkmək bir o qədər də doğru olmazdı. Belə ki, bəzi hallarda terminlər ya mənbə dilin özündə, ya da həmin terminləri mənimsəmiş dildə bu və ya digər xarakterli semantik metamorfozlar (bir haldan başqa hala keçmək-şəklini dəyişmək) nümayiş etdirə bilirlər.

Dissertasiyanın əsas məzmunu dərc olunmuş aşağıdakı məqalələrdə öz əksini tapmışdır.

1. Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərdə “təkrar alınma” faktorunun linqvopraqmatik aspektdən dəyərləndirilməsi // Gəncə Dövlət Universitetinin Elmi xəbərləri. Fundamental, Humanitar və təbiət elmləri seriyası, 2015, №2, s.144-150
2. Azərbaycan dilindəki fransız mənşəli terminlərdə “təkrar alınma faktlarının növləri” (fonetik-morfoloji variantlığa əsaslanan “təkrar alınmalar”) // Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Filologiya məsələləri, 2015, №5, s. 43-50
3. Azərbaycan dilindəki bəzi fransız mənşəli terminlərin mənimsənilmə prosesinin linqvopraqmatik aspektdən dəyərləndirilməsinə dair / Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, BSU, Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri. Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 92-ci ildönümünə həsr olunmuş VI Beynəlxalq elmi konfransın materialları. II hissə, Bakı, 5-7 may 2015, s. 350-353
4. Fransız mədəniyyətinin absorbsiya və passionarlıq potensial – beynəlxalq terminoloji sistemi zənginləşdirən faktor kimi / Azərbaycan Dillər Universiteti, “Dil və mədəniyyət” Respublika Elmi-Praktik konfransının materialları. Bakı, 8-9 oktyabr 2015, s.149-151

5. Terminoloji lakunarlıq konitiv praqmatikanın tədqiqat obyektı kimi // Dil və ədəbiyyat, Bakı: Azərbaycan Dillər Universiteti, 2015, №5, s. 35-39
6. Azərbaycan dilində fransız mənşəli terminlərin lakunarlıq əmsalındakı fərqlərə dair // Mütləq və nisbi lakunalı terminlər. Bakı Avrasiya Universiteti, Sivilizasiya, 2015, № 8, s. 131-138
7. Fransız mənşəli terminlərin mənimsənilməsi prosesi // Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Terminologiya Komissiyası, Terminologiya məsələləri, 2016, № 1, s. 171-178
8. К вопросу лингвопрагматических особенностях терминов французского происхождения в азербайджанском языке // Вестник Казакского Национального Университета им Аль Фараби, Серия филологии № 2 (56), Алмааты, 2016, с. 29-33
9. Об истории первичного заимствования французских терминов в Азербайджанском языке // Вестник Московского Государственного лингвистического университета. Исследования литературы и художественного дискурса языкознание и литературоведение, 16 (753), Москва, 2016, с.147-160
10. Xarici dillərin tədrisində etimoloji dubletik və “tərcüməçinin” yalançı dostları məqamı fransız mənşəli terminlərin nümunəsində / Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, ADU. Xarici dillərin tədrisinin müasir problemləri. Respublika Elmi-praktik konfransının materialları. 5-6 may 2016, s. 289-291

ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОВ
ФРАНЦУЗСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ
ЯЗЫКЕ

Резюме

Данная диссертация состоит из введения, трёх глав, заключения и списка использованной литературы. Во введении рассматриваются актуальность темы и научная новизна работы, определяются объект и предмет, цели и задачи исследования, основные положения, вынесенные на защиту, а также дается информация о теоретическом и практическом значении диссертации, методах, апробации и структуре исследования.

Первая глава диссертации называется *«История усвоения и проблема адекватности языку-источнику терминов французского происхождения в азербайджанском языке»*. В данной главе на основе разнообразных фактов исследованы история усвоения и источники происхождения, дефиниция терминов французского происхождения в азербайджанском языке. Здесь даны история использования терминов французского происхождения в азербайджанском языке, генеалогическая классификация процесса усвоения терминологических заимствований.

Вторая глава исследовательской работы называется *«Прагматика функционально-семантического плана терминов французского происхождения в азербайджанском языке»*. В этой главе исследованы факторы, обогащающие международную терминологическую систему – адсорбация и потенциал пассивности, а также процесс усвоения.

Третья глава диссертации называется *«Прагматический компонент в контексте лакунарности терминов французского происхождения в азербайджанском языке»*. В данной главе лакунарность терминов французского происхождения в азербайджанском языке анализируется в лингвопрагматическом аспекте. Лакунарность исследована как категория лексической системалогии, т.е. как виртуальные лексические единицы, относящиеся к сфере потенциальности в языке.

В заключении диссертации обобщаются научные результаты, установленные в процессе исследования.

LINGUAPRAGMATIC PECULIARITIES OF FRENCH TERMS
IN THE AZERBAIJANI LANGUAGE

Summary

The thesis is dedicated to the analyses “Linguapragmatic characteristics of French terms in the Azerbaijani language”. The thesis consists of introduction, three chapters, conclusion and used literature. In the part of the introduction the actuality of the theme is based, defined the aim of the work, indicated the object and the subject, explained scientific innovation, practical and theoretical of the work, presented the regulations, given information about the sources, methods and the approbation of the research.

The first chapter is called “*The History of adaptation and adequate to target language of French terms in the Azerbaijani language*”. In this chapter the adaptation history of French terms, formation, sources, definition has been enriched by its facts. The origin of the French terms, terminological borrowing process with the genealogical characteristics of the adaptation process is indicated.

The second chapter of the research is called “*Functional semantic planned pragmatics of French terms in the Azerbaijani language*”. In the first part of the second chapter the absorption of French Culture and passionate potential – the factors enriching the international terminological system and adaptation process are investigated. From this point of view, linguapragmatic necessity of adaptation and stipulating factors of French terms are determined. Linguapragmatic investigating of borrowed terms includes the difference or adequate of contextual and major meaning.

The third chapter of the dissertation work is called “*The pragmatic component of French terms in the Azerbaijani language in the lacunarity context*”. In this chapter the lacunarity of French terms in the Azerbaijani language is analyzed from the linguapragmatic aspect. Lacunarity the category of lexical systemology has been investigated as virtual lexical unit. In addition to the elimination of the lacunarity in French terms in the Azerbaijani language has been analyzed the lacunarity types of French terms in the Azerbaijani language from linguistic aspect. Borrowed French terms in the Azerbaijani language consist of three groups: ethnographic lacunas, associative lacunas, sociocultural lacunas.

In the conclusion the basic results obtained in the process of investigation are summarized.

Çapa imzalanıb: 02.10.2017.
Format: 60x84 1/16. Tiraj: 100.

«Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ЯЗЫКОВ

На правах рукописи

МАГЕРРАМ АЛЫ оглы ОРУДЖЕВ

ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОВ
ФРАНЦУЗСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ
ЯЗЫКЕ

5714.01 – Сравнительно-историческое и сравнительно-
типологическое языкознание

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по филологии

БАКУ-2017